

Sara, de dochter van PKN-predikant en geestelijk verzorger Mirjam Hulzebos, overleed in oktober 2021 door middel van euthanasie wegens ondraaglijk en uitzichtloos geestelijk lijden. Mirjam beschrijft het lijden van Sara en de vertwijfeling van haar zelf als moeder. En de houding van hulpverleners die Sara's doodswens niet konden respecteren.

Het is altijd oorlog in mijn hoofd

In 2020 was het jaarthema van de Protestantse Kerk in Nederland: het goede leven. Ik heb als gemeente-predikant geworsteld met dat thema. In dat jaar bereikte het leven van mijn dochter Sara nieuwe dieptepunten. We bevonden ons aan de grenzen van het goede leven.

Tijdens haar ziekteproces waren er momenten dat ik het gevoel had dat ik faalde. Ik voelde me mislukt als moeder die het niet voor elkaar kreeg dat het leven leefbaar werd voor haar dochter. En ik zag mezelf ook als dominee mislukken: hoe kon ik het evangelie verkondigen als mijn eigen dochter niet kon en ook niet meer wilde leven? Ik moest erkennen dat het me niet ging lukken haar te *redden* voor dit leven. Ondanks mijn geloof in de goede schepping, ondanks al mijn preken over licht in de duisternis, moest ik onder ogen zien, dat het leven voor mijn dochter niet goed was

en het donker voor haar te zwaar. Die acceptatie heeft er - paradoxaal genoeg - voor gezorgd dat ik tot het laatste moment er als moeder voor haar kon zijn. Het was geen gemakkelijke weg

Ik liep aan tegen GRENZELOOS OPTIMISME *in de maakbaarheid van het leven*

en het was vaak een heel eenzame weg. Ik liep aan tegen grenzeeloos optimisme in de maakbaarheid van het leven. Behandelaars van Sara konden hun machteloosheid slecht verdragen. Er was weinig ruimte om

te erkennen dat er grenzen zijn aan behandelmogelijkheden en dat het sommige patiënten niet gegeven is om te herstellen of te genezen.

Monster Sara is de jongste van vier dochters. Van jongs af aan waren er diepe angsten en heftige emoties. Sociaal miste ze de aansluiting met leeftijdsgenootjes. Vanaf haar twaalfde is ze in behandeling geweest bij psychiatrische instellingen. Alle mogelijke variaties aan therapieën heeft ze doorlopen en vele soorten medicatie gebruikt, met tot slot een periode van intensieve elektroshocktherapie. Nooit veranderde er wezenlijk iets aan hoe zij over zichzelf dacht en hoe zij zich voelde. Het werd in de loop der jaren alleen maar erger. Ze sneed zichzelf en deed meerdere ernstige suïcidepogingen. Er had zich een monster in haar genesteld. Dat monster was er altijd en gaf negatief commentaar op alles wat

zij deed, zei of zelfs maar dacht. *Het is altijd oorlog in mijn hoofd*, zei ze. Ik voelde me steeds machtelozer worden en moest erkennen dat ik de hoop op herstel voor Sara aan het verliezen was.

Op haar 16e stelde Sara de vraag: *mag je ook euthanasie als je nog geen 18 bent?* Haar verlangen naar de dood ging dwars tegen mijn moedergevoelens in. Maar ik zag ook dat het echt niet meer ging. Zelf zei ze *het leven voelt voor mij als watertrappelen met een blok beton aan mijn benen* en ik *kàn niet meer*. Ze was op.

Steun in doodswens In plaats van koste wat het kost proberen haar in leven te houden, besloot ik haar te

*Het leven
voelt voor mij
als WATER-
TRAPPELEN
MET een blok
beton aan
mijn benen*

volgen. Ik kon en wilde haar niet aan haar lot overlaten, en ben haar gaan steunen, ook in haar doodswens.

Deze houding werd mij door haar behandelaars niet in dank afgenomen. Ik werd als moeder gewantrouwd. Ik vond op mijn beurt dat Sara's lijden niet serieus genomen werd. Hoewel Sara een uitgesproken doodswens had en er in haar dossier de diagnose *chronisch suïcidaal* stond, werd er door behandelaars met Sara niet over de dood gesproken. Het onderwerp werd in de spreekkamers angstvallig vermeden. Wat ik heel erg gemist heb was de bereidheid en het vermogen om te zitten en echt te luisteren en de hopeloosheid uit te houden, en te

treuren. Ik liep aan tegen een grenze-
loos optimisme in de mogelijkheden
van de psychiatrie. Ook na jarenlang
teleurstelling op teleurstelling na alle
mogelijke behandelingen en thera-
pieën, bleef het adagium: *we geven de
moed niet op*. Ik heb me daardoor in
de steek gelaten gevoeld. En ik vind
dat ook Sara als patiënt in de steek
gelaten is. Er was geen ruimte voor
erkenning van de uitzichtloosheid.
Er was geen ruimte voor *stervensbe-
geleiding*, terwijl het op een gegeven
moment echt wel duidelijk was dat
de kans op sterven enorm groot was.

Lijden is liefhebben Ik heb
vaak aan de vrienden van Job ge-
dacht, die bij hem kwamen en eerst

maar eens zeven dagen en zeven
nachten naast hem op de grond bleven
zitten zonder iets tegen hem te zeggen
(Job 2: 13). De theoloog Henri Nouwen
zegt in zijn boek *Jezus volgen: Als we
liefhebben, volgen we, ook als dat ons
leidt naar plaatsen waar we niet willen
zijn, naar lijden. Dan is lijden liefhebben*
(pag. 75/76). Waar we weigeren of ver-
leren om lijden onder ogen te komen,
verliezen we ook de liefde.

Het goede leven was voor Sara niet
weggelegd. Het heeft mij als moeder
moeite gekost om dat onder ogen te
zien, maar mijn liefde voor haar heeft
ervoor gezorgd dat ik dat op een ge-
geven moment toch kon. Het heeft in
Sara's geval *goed sterven* mogelijk ge-

maakt. En sterven hoort bij het leven.
Ook binnen de psychiatrie sterven
mensen, meestal op een gruwelijke
en eenzame manier. Het vraagt moed
en liefde om dat onder ogen te zien en
het gesprek daarover aan te gaan. Uit
cijfers blijkt dat alleen al het gesprek
erover aangaan, veel mensen met een
doodswens oplucht en vaak ook op
andere gedachten brengt. Het is dus
in alle opzichten een gemiste kans als
dit gesprek uit de weg wordt gegaan.

Er was geen ruimte VOOR ERKENNING van de uitzichtloosheid

Bij haar laatste suïcidepoging brak
Sara haar nek en belandde ze met een
hoge dwarslaesie in het ziekenhuis.
Daar vond een eerste gesprek plaats
met een psychiater van het Expertise-
centrum Euthanasie. Dit gesprek was
een verademing. Deze psychiater ver-
stond wel de kunst om over de dood
te praten en te zitten en te luisteren
en het uit te houden bij al het leed dat
toen boven kwam. Zij doet dit werk
uit barmhartigheid, vertelde ze.
De psychiater en twee onafhankelijke
artsen die geconsulteerd werden,
kwamen tot de conclusie dat Sara's
lijden ondraaglijk en uitzichtloos was.
De laatste drie maanden van haar
leven hebben we zelf thuis voor Sara
gezorgd. Ze zei in die periode: *het
allerliefst wil ik terug bij jou in de buik,
maar dat kan niet. Wil je dan heel dicht
bij me zijn als ik ga?*
Op 18 oktober 2021 stonden haar
zussen en mijn man om ons heen en
is Sara in mijn armen gestorven. ■

Stichting In liefde laten gaan

In november 2022 richtte Mirjam Hulzebos samen met
twee andere moeders de *Stichting In liefde laten gaan*
op, voor ouders van een kind dat binnenkort euthanasie
krijgt of al heeft gekregen op basis van een psychische
aandoening. Lotgenotencontact en voorlichting zijn de
belangrijkste doelstellingen van de stichting. Voor meer
informatie: www.inliefdelatengaan.nl.

Feiten en cijfers over euthanasie op grond van psychisch lijden

In Nederland is sinds 2002 euthanasie en hulp bij
zelfdoding wettelijk toegestaan. De toetsing bij een
verzoek tot euthanasie vanwege psychisch lijden is
grondig en uitgebreid. Slechts 1 op de 10 aanvragen
op basis van psychisch lijden wordt gehonoreerd. In
2021 en toevallig ook in 2022 kregen in Nederland 115
mensen met ondraaglijk en uitzichtloos geestelijk lijden
euthanasie, in 2021 waren 26 van hen jonger dan 30
jaar. Vooral verzoeken in die leeftijdsgroep worden vaak
afgewezen. Een arts moet ervan overtuigd zijn dat er
geen redelijke behandel mogelijkheden meer zijn.

TEKST Mirjam Hulzebos,
geestelijk verzorger in Medisch
Centrum Leeuwarden.

